

AINEVALDKOND "SOTSIAALAINED"

Ainevaldkonda kuuluvad **inimeseõpetus** (2.-3.klass, 5.-8. klass), **ajalugu** (5.-9.klass) ja **ühiskonnaõpetus** (6. ja 9.klass).

Õppeainete arvestuslikud nädalatunnid on välja toodud õppekava tunnijaotusplaanis (p 3.4)

Sotsiaalainete valdkonnapädevus

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonnakultuuri pärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

Ainevaldkonna kirjeldus

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut

1. iseendaga (intrapersonaalne: eneseusaldus, eneseregulatsioon, eneseanalüüs, empaatia, autonoomia ja vastutus) - enesemääratluspädevus;
2. lähikonnas (interpersonaalne: suhestumine, osalus ja turvaline kohanemineerinevates sotsiaalsetes kontekstides) - sotsiaalne pädevus;
3. ühiskonnas (institutsionaalne: poliitika, valitsemine, riik, vabakond, turg, meedia jt ühiskonnaelu korraldamise vormid) - kodanikupädevus.

Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus.

Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele (lähiümbrus, kogukond, ühiskond, globaalne) lisandub ajaline/ajalooline (minevik, olevik, tulevik) mõõde.

Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut iseendaga, eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdvärsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks. Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alusmaailmavaatelise mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva

maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele. Valdkonnasisese lõimingu taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul. Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

Õppeainete kaudu kujundatavate üldpädevuste arengu toetamine

Sotsiaalvaldkonna õppeainete õppimise kaudu toetatakse kõigi riikliku õppekava üldosas kirjeldatud üldpädevuste arengut õpilastel. Üldpädevuste saavutamist toetab valdkonnaüleselt õppeainete eesmärgipärane lõimimine teistesse valdkondadesse kuuluvate õppeainetega ning läbivate teemade õpilase jaoks tähenduslik käsitlemine. Selle tulemusel kujuneb õpilasel suutlikkus rakendada oma teadmisi ja oskusi erinevates olukordades, kujundada oma väärtushoiakuid ja -hinnanguid ning võimalus omandada ettekujutus ühiskonna kui terviku arengust.

Kultuuri- ja väärtuspädevuse ning sotsiaalse ja kodanikupädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja ühiskonna jätkusuutliku arengu põhimõtteid ning nendest oma tegutsemises juhendada toetavad ajalugu ja ühiskonnaõpetus. Kõik sotsiaalsed süvendavad lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse. Inimeseõpetus toetab väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskus seista vastu keskte normide rikkumisele ning sotsiaalse õigluse ja eri soost inimeste võrdse kohtlemise põhimõtete järgimine on üks õppekava üldeesmärke, mille kujundamisel on suurem rõhk ühiskonnaõpetusel ja inimeseõpetusel.

Enesemääratluspädevus - suutlikkust mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme - toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.

Õpipädevust toetatakse oskuste kujundamise kaudu. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise planeerimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsioskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevuse kujundamisel on oluline roll kõigil valdkonna õppeainetel. Suutlikkust ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada erinevates suhtlusolukordades nii emakeeles kui ka võõrkeeltes; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ning väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonnaõppeained.

Matemaatika, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus - suutlikkust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades, kasutada uusi tehnoloogiaid eesmärgipäraselt - toetavad kõik valdkonna õppeained.

Ettevõtlikkuspädevuse peamine kujundaja on ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonnaõppeained. Õpitakse nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, püstitama eesmärke, genereerima ideid ning neid teostama; õpitakse initsiatiivikust ja vastutust, tegema eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valima sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

Digipädevus - sotsiaalneid õppides kasutatakse digivahendeid teabe otsimiseks, kogumiseks ja esitamiseks. Saadud teavet rakendatakse ühiskonna probleemide üle arutledes ja arvamustavaldades. Digitaalset sisu luuakse või koostatakse kooskõlas autoriõigustega ning osatakse kasutada digivahendeid individuaalses ja ühisloomes. Arendatakse teadlikkust kodanikuaktiivsuse väljendamise võimalustest erinevates suhtluskeskkondades ning oskust kasutada e-teenuseid. Suurendatakse teadlikkust digivahendite rakendamise kaasneda võivatest ohtudest, terviseriskidest ja interneti turvalisusest.

Õppeainete lõimingu rakendamise viisid

Sotsiaalsed on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

Keel ja kirjandus. Suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat

stiili ning ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgida õigekeelsusnõudeid. Lisaks tähtsustuvad teksti kriitilise analüüsi oskus, mediakirjaoskus, info hankimine ja selle

kriitiline hindamine, tööde vormistamine ning autoriõiguse kaitse.

Võõrkeeled. Teadmised erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest, oma ja teiste kultuuride erinevuste mõistmine ning lugupidamine teiste keelte ja kultuuride vastu mitmekultuurilises ühiskonnas; võõrkeeleskus.

Matemaatika. Ajaarvamine; ressursside planeerimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme püstitada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada,

lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalsed, kultuurilist ja personaalsed tähendust.

Loodusained. Looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese areng ja rahvastikuprotsessid; majanduse ressursid; ühiskonna jätkusuutlikkus, säästlik tarbimine, üleilmastumine, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamine ja mõistmine ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamine.

Tehnoloogia. Ametid ja elukutsed erinevates ühiskondades, tehnika ja tootmisearengu seos muutustega ühiskonnas; tööturg, kutsesuunitlus ja karjääri planeerimine; oskus hinnata tehnoloogia rakendamise kaasnemaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisele oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonna kujundamisel; kasutada tehnilisi vahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstiained. Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemade käsitlemine, iluhinnangute muutumine ajas; esteetiline areng ja eneseteostus, rahvakultuur ning loominguline eneseväljendusoskus.

Kehaline kasvatus. Suutlikkus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

Läbivate teemade käsitlemine

Sotsiaalainete õppimine seondub kõigi riikliku õppekava üldosas kirjeldatud läbivate teemadega. Õppekava läbivaid teemasid peetakse silmas valdkonna õppeainete eesmärgiseade, õpitulemuste ning õppesisu kavandamisel lähtuvalt kooliastmest ning õppeaine spetsiifikast.

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine. Aidatakse õpilasel kujuneda isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elukäiku teadlike otsuste kaudu, et teha mõistlikke kutsevalikuid.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalseltaktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning osaleb poliitiliste ja majandusotsuste tegemises.

Kultuuriline identiteet. Toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaidi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärasest nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Teabekeskond. Toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Tervis ja ohutus. Toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Väärtused ja kõlblus. Taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb nüüdisajal rahvusvaheliselt üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

INIMESEÕPETUS

ÕPPEAINE KIRJELDUS

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusalalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi.

I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms. III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

I KOOLIASTME TEADMISED, OSKUSED JA HOIAKUD

Inimeseõpetuse **õppe- ja kasvatuseesmärkidena** taotleb kool, et 3. klassi lõpetaja:

1. Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku.
2. Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse.
3. Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel.
4. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.
5. Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust.
6. Tunneb liiklusreegleid.
7. Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusvärsust.
8. Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.
9. Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.
10. Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida.
11. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana.
12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.
13. Oskab oma tervist hoida.
14. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.
15. Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist.
16. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.
17. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.
18. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.

I KOOLIASTME ÕPITULEMUSED JA ÕPPESISU

I kooliastmes käsitletakse järgmisi teemasid: **mina, mina ja teised, mina ja tervis, mina ja minu pere, mina ja Eesti, mina: aeg ja asjad ning mina: teave ja asjad**

2. KLASS

<i>Õpitulemused</i>	<i>Õppesisu ja -tegevused</i>
MINA	
Positiivne hinnang ja suhtumine endasse ja teistesse kui enesekohase kompetentsi ja heaolu arendamise alus	
<ul style="list-style-type: none"> Kirjeldab enda huvisid ja tegevusi põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi 	<p>Mina. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine</p> <p>Positiivne suhtumine endasse ja teisesse.</p> <p>Kehalised muutused ja austus erinevate kehade ja sugude suhtes.</p> <p>Minu erinevused ja sarnasused teistega.</p> <p>Sallivus.</p> <p>Praktilised tööd: sobitus-, värvimis-, kollaažitehnikas ülesanded</p>
MINA JA TERVIS	
Terviseteadlikkus ja tervislik eluviis kui heaolu allikas	
<ul style="list-style-type: none"> Toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust nimetab mõningaid haiguste tunnuseid teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi 	<p>Tervis. Tervise eest hoolitsemine. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus. Keha eest hoolitsemine.</p> <p>Terve ja haige inimene.</p> <p>Abi saamise võimalused. Vajadusel abi kutsumine.</p> <p>Praktilised tööd: rollimäng n 112 kinnistamiseks, eneseanalüüs enda tervise eest hoolitsemisest</p>
MINA JA MINU PERE	
Prosotsiaalse käitumise kui tõhusa sotsiaalse oskuse väärtustamine ja sotsiaalne	

sidususe arendamine lähikeskonnas	
<ul style="list-style-type: none"> Kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest; toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas 	<p>Kodu. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid. Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine.</p> <p>Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses.</p> <p>Praktilised tööd: rollimängud, rollikaardid</p>
MINA JA EESTI	
Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses.	
<ul style="list-style-type: none"> Leiab kaardilt Eesti ja kodukohta; nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva teab, kes on Eesti Vabariigi president tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukohta ja Eesti Vabariigi sümbolikat teab ja tutvustab oma kodukohta olulisi inimesi ja paiku võrdleb rahvakombed minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja 	<p>Eestimaa ja kodukoht.</p> <p>Eesti pealinn. Eesti Vabariigi sünnipäev. Eesti president.</p> <p>Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukohta sümbolid</p> <p>Oma kodukohta olulised paigad ja inimesed.</p> <p>Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval</p> <p>Kodukohta inimeste tavad ja kombed. Oma klassi tavad. Sallivus erinevustesse.</p> <p>Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana.</p> <p>Praktilised tööd: Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamine, lauamängud.</p>
MINA: AEG JA ASJAD	
Enesejuhtimis- ja õpioskuste arendamine	
<ul style="list-style-type: none"> Planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega seostab igapäevavalikuid tulevikuga 	<p>Mina: aeg ja aja planeerimine. Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas.</p> <p>Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel.</p> <p>Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma</p>

eesmärkidega	huvide ja võimetega. Oma igapäevalikute seos oma tuleviku eesmärkidega Praktilised tööd: päevakava koostamine
--------------	--

3. KLASS

<i>Õpitulemused</i>	<i>Õppesisu ja -tegevused</i>
MINA	
Enesejuhtimise ja kodaniku pädevuste arendamine ühiskondlikus kontekstis	
<ul style="list-style-type: none"> põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda; teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi; nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi; toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas. 	Mina. Igaühe väärtuslikkus. Positiivne suhtumine endasse. Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. Sallivus. Inimeste õigused ja kohustused. Vastutus. Laste õigused ja kohustused: peres, koolis, lähikonnas. Praktilised tööd: rollimängud, ülesannete jaotus klassis n korrapidamine
MINA JA TERVIS	
Turvaline tervisekäitumine ning keskendumine füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele kui heaolu allikale	
<ul style="list-style-type: none"> toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve; selgitab ja demonstreerib õpitu olukorras esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste; teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi. 	Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis. Tervislik eluviis. Terviseriskid. Hoidumine tervist ohustavatest olukordadest. Esmaabi. Abi saamise võimalused. Praktilised tööd: kooliõe või kiirabitöötaja külalistund
MINA JA TEISED	
Turvaline käitumine ja kohanemine erinevas sotsiaalses ümbruses kodanikupädevustena. Riskikäitumine ja selle ennetamine – tõhusad sotsiaalsed oskused	

<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida; • põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust; • demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist; • tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid; • kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist; • märkab liiklusohtlike kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks; • teab, et vägivaldal on eri vormid; • selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua; • teab abi saamise võimalusi inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald; • demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral; • selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust. 	<p>Reeglid ja käitumisnormid. Seadused.</p> <p>Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine.</p> <p>Käitumisnormide ja seaduste järgimine koolis ja lähiümbruses.</p> <p>Liiklusreeglid. Liiklusreeglite järgimine.</p> <p>Turvaline käitumine liikluses koduteel ja koduümbruses.</p> <p>Vägivald ja selle erinevad vormid.</p> <p>Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed.</p> <p>Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral.</p> <p>Sõprus ja sõpruse hoidmine.</p> <p>Koostöö vajalikkus.</p> <p>Hoolitsemine ja abistamine ning prosotsiaalse käitumise väärtustamine.</p> <p>Heategemine ja heategemus.</p> <p>Praktilised tööd: liiklusreeglite harjutamine kooliõuel, lähiümbruses, rollimängud</p>
--	---

MINA: TEAVE JA ASJAD

Turvaline meediakäitumine ja tarbimine

<ul style="list-style-type: none"> • loetleb erinevaid teabeallikaid; • leiab infot erinevatest allikatest; • võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest; • kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte; • selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist 	<p>Teave. Erinevad teabeallikad. Teabeallikate kasutamine. Teabeallikate usaldusväärsus.</p> <p>Meedia kasutusvõimalused ja ohud. Turvaline meediavahendite kasutamine.</p> <p>Raha. Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste plaanimine.</p> <p>Keskkonna hoidmise võimalused säästlikul</p>
--	---

digivahendite abil teabe otsimisel; • teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine; • hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.	tarbimisel. Enda võimalused keskkonna hoidmisel lähiümbruses. Praktilised tööd: prügi sorteerimine igapäevaselt, analüüs”Kuidas ma kasutan oma taskuraha”
---	---

II KOOLIASTME TEADMISED, OSKUSED JA HOIAKUD

Inimeseõpetuse **õppe- ja kasvatuseesmärkidena** taotleb kool, et 6. klassi lõpetaja:

1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.
2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.
3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.
4. On loov ja ettevõtlik.
5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.
6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena.
7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid.
8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.
9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.
10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.
11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.
12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.
13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.
14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.
15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.

II KOOLIASTME ÕPITULEMUSED JA ÕPPESISU

II kooliastmes käsitletakse **tervise ja suhtlemise teemasid, sealhulgas murdeiga ja kehalised muutused, turvalisus ja riskikäitumine, haigused ja esmaabi, konfliktid ja probleemilahendus, positiivne mõtlemine.**

5. KLASS

<i>Õpitulemused</i>	<i>Õppesisu - ja tegevused</i>
<ul style="list-style-type: none">○ Teadmiste ja oskuste täpsustused	
Teema: TERVIS	
Tervist toetavate valikute tegemiseks vajab õpilane tõenduspõhiseid teadmisi tervise olemuse ja seda mõjutavate tegurite kohta.	
<ul style="list-style-type: none">• Selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid.<ul style="list-style-type: none">○ nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid• Seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks).<ul style="list-style-type: none">○ nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid;○ selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad.• Teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid.<ul style="list-style-type: none">○ mõistab reklaamide eesmärke,○ eristab arvamust faktist• Toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist.• Toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust.• Selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.	<p>Tervis. Tervise olemus. Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis. Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid.</p> <p>Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad. Stress Stressiga toimetulek. Meedia osa tervisega seotud otsustes. Terviseteema-lised veebilehed.</p> <p>Tervislik eluviis. Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus. Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen)</p> <p>Praktilised tööd: kehamassi indeksi arvutamine</p>

Teema: MURDEIGA JA KEHALISED MUUTUSED

Murdeea muutused on oluline osa inimese arengust. Murdeeas toimivate füüsiliste, emotsionaalsete, vaimsete ja sotsiaalsete muutuste tundmine annab noorele tuge oma arengu iseärasuste mõistmisel ja nende aktsepteerimisel ning murdeea arenguülesannetega toime tulemisel.

- Nimetab murdeeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
- Toob näiteid erinevast arengutempost murdeeas.

Murdeiga elukaares. Murdeea olulisus

Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused.

Igäühel oma tempo.

Toimetulek muutustega.

Suguline küpsus ja soojätkamine.

Viljastumine, rasedus, lapse sünd.

Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega.

Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine.

Praktilised tööd: endale elukaare koostamine valitud tehnikas, mapi koostamine füüsilistest muutustest puberteedieas

Teema: TURVALISUS JA RISKIKÄITUMINE

Tõendus põhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumise (sh terviseriskide) ennetamisel on võtmevaldkond turvalisuse ja heaolu loomisel.

- Toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest:

- *Riskikäitumine on käitumine, kui rikutakse teiste inimeste ja/või ühiskonnas kehtivaid reegleid ja norme nii, et sellise käitumise tagajärjed on kahjulikud inimesel endale (nt terviseriskid) ja/või teistele (nt vägivald)*

Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid). Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriohutus. Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid.

Reeglid ja normid. Seadused (sh liikluseadus). Reeglite ja normide vajalikkus.

Meedia (sh reklaami) mõju otsustele.

Meediaohud ja nende vältimine ning abi

<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid. • Toob näiteid meediaga seotud ohtudest • Teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine. • Otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust. • Kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele. • Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi. 	<p>saamise võimalused. Usaldusväärset infoallikad. Infootsing (sh tervise teemaline) usaldusväärsetest infoallikatest Internet, selle turvaline kasutus. Interneti oht ja võimalused. Autoriõigused. Autoriõiguste seadus. Autoriõigused ja õpilane.</p> <p>Uimastid Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele. Tervislikud valikud. Illeegaalsed ja legaalsed uimastid. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele. Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energiajoogid, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine).</p> <p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalla ja uimastiennetuses). Oskus õelda "ei". "Ei" ütlemise ja väljendamise viisid. Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed. Vastutus oma otsuste eest. Kaaslaste mõju otsustele. Koolikiusamine (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine). Kiisamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused.</p> <p>Praktilised tööd: klassireeglite, vahetunnis käitumise reeglite koostamine, liiklusreeglite läbi harjutamine.</p>
--	--

Teema: HAIGUSED JA ESMAABI
 Abi andmine ja saamine ning esmaabi andmine on turvalise ja ohutu keskkonna loomise aluseks, tagades heaolu.

<ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist. • Demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi. 	<p>Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused. Haigestumise põhjused. Haigestumise vältimise viisid. Õnnetused. Õnnetuste vältimine. Esmaabi. Abi kutsumine. Tervis - inimese väärtuslikem vara.</p> <p>Praktilised tööd: abi kutsumise</p>
---	--

	harjutamine 112 numbrilt, lihtsamate esamabivõtete harjutamine n sidumine, plaasterdamine, koduapteegi vaatlus.
--	---

6. KLASS

<i>Õpitulemused</i>	<i>Õppesisu ja -tegevused</i>
<ul style="list-style-type: none"> ○ <i>Teadmiste ja oskuste täpsustused</i> 	
Teema: MINA JA SUHTLEMINE	
Suhtumine endasse, enda positiivsete külgede nägemine ja mõistmine on nii eneseregulatsiooni kui tõhusate suhete loomise aluseks.	
<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb. <ul style="list-style-type: none"> ○ Mõistab enesehinnangu olemust. ○ Saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist. • Selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi. <ul style="list-style-type: none"> ○ oskab nimetada enda erinevaid omadusi ○ mõistab, et ennast saab pidevalt arendada • Mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest. <ul style="list-style-type: none"> ○ mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi • Seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga. <ul style="list-style-type: none"> ○ õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga 	<p>Enesetundmine. Mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa). Enesehinnang. Enesehinnangu kujunemine.</p> <p>Eneseanalüüs. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine. Väärtused.</p> <p>Huvid. Võimed.</p> <p>Ettevõtlikkus, selle väljendumine tegutsemisel. Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas. Ettevõtlikkus ja tööelu.</p> <p>Praktilised tööd: minapildi koostamine, kohalike ettevõtete ja linna raamatukogude külastamine.</p>
Teema: SUHTLEMINE TEISTEGA	
Tõhusate enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste õpetamine seoses tõenduspõhise riskikäitumise ennetamise ja sekkumisega tagab turvalisuse ja heaolu.	
<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab, millest suhtlemine koosneb. <ul style="list-style-type: none"> ○ mõistab suhtlemise olemust ○ toob näiteid suhtlemise 	<p>Suhtlemise mõiste. Suhtlemise olemus (teise tajumine, teabevahetus, mõjutamine)</p> <p>Verbaalne suhtlemine Mitteverbaalne</p>

<p>komponentide kohta</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid. <ul style="list-style-type: none"> ○ mõistab suhtlemise kompleksust • Eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele. <ul style="list-style-type: none"> ○ iseloomustab erinevaid käitumisviise • Teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära. • Toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus. • Toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust. • Teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel. • Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi. <ul style="list-style-type: none"> ○ nimetab kahjustavaid käitumisviise ○ selgitab, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata. • Toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme. <ul style="list-style-type: none"> ○ mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkondades 	<p>suhtlemine.</p> <p>Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele. Kehtestava käitumise viisid. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised.</p> <p>Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele. Eelarvamused Stereotüübid Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele Sallivus. Aktsepteerimine.</p> <p>Tõenduspõhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused (otsuste langetamine ja probleemide lahendamine; loov ja kriitiline mõtlemine; emotsioonide ja stressiga toimetulek; enesetunnetus - ja, suhtlemisoskus) riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel. “Ei” ütlemist eeldavad olukorrad. “Ei” ütlemise viisid, julgus ja tähtsus.</p> <p>Internet. Interneti võimalused jaohud. Turvaline internetikasutus. Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine.</p> <p>Praktilised tööd: rollimängud, tunnete, lausete lõpetamise, tegevus- kaardid.</p>
---	--

Teema: SUHTED TEISTEGA

Sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arendamine ja prosotsiaalne käitumine kui enesemääratluspädevuse/eneseregulatsiooni alus.

<ul style="list-style-type: none">• Toob esile arenguliselt individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi.<ul style="list-style-type: none">○ nimetab inimeste erivajadusi• Toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest.<ul style="list-style-type: none">○ selgitab miks sõbralik käitumine on kasulik• Demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist.<ul style="list-style-type: none">○ nimetab sotsiaalseid oskusi,○ toob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta.• Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada.<ul style="list-style-type: none">○ mõistab, et kõik tunded on normaalsed○ oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata	<p>Inimeste erinevused. Vajadused. Väärtused. Erivajadused. Sallivus.</p> <p>Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus. Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis.</p> <p>Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine.</p> <p>Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus. Usaldus suhetes. Sõprus. Empaatia. Tunded ja nende tõhus väljendamine.</p> <p>Praktilised tööd: enesejälgimisülesanded: n enda suhtlemise jälgimine etteantud olukorras nädala jooksul.</p>
--	--

Teema: KONFLIKTID JA PROBLEEMILAHENDUS

Konfliktide ja suhteprobleemide ennetamise ja lahendamise oskused on olulisemaid sotsiaalseid oskusi, mis tagavad turvalisuse ja heaolu.

<ul style="list-style-type: none">• Selgitab konflikti häid ja halbu külgi.• Kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise.• Valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi.• Näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi.<ul style="list-style-type: none">○ nimetab erinevaid probleeme○ toob näiteid erinevate tõhusate probleemilahenduste kohta• Lahendab loovalt ja koostöiselt	<p>Konflikt kui suhteprobleem Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid.</p> <p>Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid.</p> <p>Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel</p> <p>Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis - tõhusad ja mittetõhusad.</p> <p>Probleemilahenduste eelised ja puudused.</p> <p>Koostöö võimalused. Koostöise tegevuse eelised.</p>
--	---

<p>probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist. <ul style="list-style-type: none"> ○ nimetab mõjutamise viise • Toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia. <ul style="list-style-type: none"> ○ mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest 	<p>Kaaslaste mõju otsustele. Abistav ja kahjustav mõju. Grupi surve. Mõjutamine. Mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine).</p> <p>Toimetulek vägivallega, sh kiusamisega, abi saamise võimalused. Vastutus.</p> <p>Praktilised tööd: olukorra analüüsid.</p>
<p>Teema: POSITIIVNE MÕTLEMINE Inimeses positiivse nägemine on sallivuse ning toetavate inimsuhete ja heaolu aluseks.</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta. • Märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi. 	<p>Positiivne mõtlemine. Positiivne enesesisendus. Positiivsed omadused.</p> <p>Praktilised tööd: mõistekkaart, kuidas positiivsus suhetes väljendub.</p>

III KOOLIASTME TEADMISED, OSKUSED JA HOIAKUD

Inimeseõpetuse **õppe- ja kasvatuseesmärkidena** taotleb kool, et põhikooli lõpetaja:

1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.
3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.
4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.
5. On loov ja ettevõtlik.
6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.
7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.
8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.
9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.
10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.
11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.
12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.
13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.

14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

III KOOLIASTME ÕPITULEMUSED JA ÕPPESISU

III kooliastmes käsitletakse **inimese arengu, turvalisuse, tervise- ja riskikäitumisega seotud teemasid, sh inimese areng ja murdeiga, inimene ja rühm, suhted ja seksuaalsus ning inimene, valikud ja õnn.**

7. KLASS

<i>Õpitulemused</i>	<i>Õppesisu ja -tegevused</i>
Teema: INIMESE ARENG JA MURDEIGA	
Inimese areng erinevates arenguvaldkondades ja erinevatel arenguperioodidel toetab teadlike (k.a terviseteadlike) otsuste tegemist eaperioodi arenguülesannete täitmisel.	
<ul style="list-style-type: none"> Kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele; Seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega; Selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast; 	<p>Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud.</p> <p>Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares.</p> <p>Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused. Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine.</p> <p>Praktilised tööd: varasema eneseanalüüsi võrdlemine hetkeseisuga.</p>
Teema: INIMENE, VALIKUD, ÕNN	
Eneseregulatsiooni oskuste ja õpioskuste arendamine turvalisuse ja heaolu allikana.	
<ul style="list-style-type: none"> Selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; Toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut; Analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus; Analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel; 	<p>Minapilt - kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist. Positiivse minapildi kujundamine.</p> <p>Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus. Enesekasvatuse võtted.</p> <p>Enesearendamine oma elutee kujundamisel. Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui heaolu alus.</p> <p>Praktilised tööd: tutvub Lastekaitseseadusega ja Inimõiguste konventsiooniga.</p>

Teema: INIMENE JA RÜHM

Inimene on sotsiaalne olend ning teeb koostööd erinevate inimestega erinevates rühmades, säilitades samal ajal sõltumatuse.

- Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
- Toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;
- Analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;
- Kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olukorras toimetulekut rühma survega;

Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas. Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses.

Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet. Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades.

Praktilised tööd: rollimängud, koostöised ja võistluslikud rühmategevused.

Teema: TURVALISUS, TERVISE- JA RISKIKÄITUMINE

Inimese teaduspõhised teadmised oskused ja hoiakud toetavad tema heaolu ja tervisekäitumist isiklikul ja ühiskonna tasandil.

- Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
- Analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
- Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- Toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;

Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu). Laste heaolu mõjutavad tegurid (materიაalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil. Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas.

Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumisoskused. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand.

Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas. Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsevad seadused.

Praktilised tööd: Tervishoimuseumi külastus.

8. KLASS

Õpitulemused	Õppesisu ja -tegevused
Teema: TERVISEKÄITUMINE	
Turvaline tervisekäitumine ning keskendumine füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele tagab inimese heaolu lähiümbruses ja ühiskonnas. Valdonna allikakriitilisus ja allikate usaldusväärsus iseloomustab nüüdisaegset õpikeskkonda.	
<ul style="list-style-type: none">• Toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;• Analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;• Analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;• Teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;• Analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsus;• Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;• Toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;• Analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;• Analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;• Toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;	<p>Tervis kui healuseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis. Tervise aspektide vastastikused seosed.</p> <p>Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele.</p> <p>Tervisealased infoallikad. Tervisealaste infoallikate usaldusväärsus.</p> <p>Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine. Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad. Tegurid, mis mõjutavad enda terviseseisundit.</p> <p>Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele.</p> <p>Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus. Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad.</p> <p>Keskkonnatedalik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus.</p> <p>Praktilised tööd: koolimenüü analüüs ja endale tervisliku menüü koostamine.</p>

Teema: SUHTED JA SEKSUAALSUS

Tervete ja turvaliste suhete (sh seksuaalsuhete) hoidmine ja väärtustamine. Seksuaalsus ja seksuaalkäitumise mitmekesisus. Keha ja välimuse muutmine, sh võimalikud terviseriskid, müüdid.

<ul style="list-style-type: none">• Selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;• Kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;• Analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;• Selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;• Mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele.• Toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest.• Analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.• Toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;	<p>Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprusuhe, paarisuhe). Lähisuhe ja tunded lähisuhtes. Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine. Inimlik lähedus ja soojus suhtes. Kiindumussuhted varases lapseas lapse ja vanema vahel. Sõprus, meeldimine, armumine, armastus. Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes.</p> <p>Lähisuhtevägivad ja selle liigid. Turvalised lähisuhted. Abi saamise võimalused.</p> <p>Seksuaalsus. Seksuaalsuse mitmekesisus. Seksuaalkäitumine. Sooidentiteet, Sooline mitmekesisus. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgüünne, maskuliinne). Seksuaalne orientatsioon. Laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhietapid (seksuaalsuse trepp.) Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine.</p> <p>Turvaline seksuaalkäitumine. Vastutus. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. Suguelundite ehituse ja talitluse seos suguküpsuse saabumise, viljakuse ja rasestumisvastaste meetoditega. Seksuaalõigused, seksuaalne enesemääramisõigus.</p> <p>Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele.</p> <p>Praktilised tööd: seksuaalsuse trepi koostamine.</p>
---	--

Teema: TURVALISUS, TERVISE- JA RISKIKÄITUMINE

Tõhusad sotsiaalsed oskused aitavad riskikäitumist vähendada nii isiklikul ja ühiskonna tasandil.

<ul style="list-style-type: none">• Demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;• Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;• Demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi.	<p>Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalda vormid. Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused.</p> <p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad väärarvamused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvus.</p> <p>Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.</p> <p>Praktilised tööd: olukordade analüüs.</p>
--	--

AJALUGU

ÕPPEAINE KIRJELDUS

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi ratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimumi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid.

Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti.

Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemisetagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajaloouurija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja nähtuste käsitlemist erinevates allikates.

Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja

ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajaloõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased.

II KOOLIASTME TEADMISED, OSKUSED JA HOIAKUD

Ajaloo **õppe- ja kasvatuseesmärkidena** taotleb kool, et 6. klassi lõpetaja:

1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline.
2. Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed.
3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis.
4. Teab näiteid kodukoha minevikust.
5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos.
6. Mõistab, kuidas kujunes inimasustus.
7. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.
8. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev.
9. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.
10. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.
11. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.
12. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.
13. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.
14. Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud.
15. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

II KOOLIASTME ÕPITULEMUSED JA ÕPPESISU

Ajaloo algõpetus

Ajaloo algõpetuse peamine eesmärk on **huvi äratamine ajaloo vastu** ning ajaloo õppeks tarvilike **teadmiste ja oskuste kujundamine**. Kasutatakse mängulist, aktiivse tegevuse keskset, arutelu- ja lugudepõhist käsitlust. Õppetöös kasutatakse erinevaid ajalooallikaid ning minevikust jutustavaid pilte, lugusid, filme jne. Õpilased tutvuvad ajaloo põhimõistetega ning kujundatakse ja arendatakse mitmesuguseid oskuseid: ajas orienteerumine, oskus töötada erinevate ajalooallikatega, funktsionaalne kirjaoskus, küsimuste esitamine ning neile vastamine, informatsiooni hankimine ja selle usaldusväärsuse hindamine, koostööoskus ja loovus, kasutatakse ajalooalast sõnavara. Arutletakse mineviku erinevate esituste ja tõlgenduste üle. Õpitakse kasutama ajatelge ja ajalookaarti ning täitma kontuurkaarti, koostama lühijuttu, teksti põhjal kava. Võimalusel tehakse õppekäike, osaletakse muuseumi- ja arhiivitundides ning kutsutakse tunnikülalisi (nii uurijaid kui ka mineviku vahetuid tunnistajaid). Niipalju kui võimalik toetatakse koduloolisele aineestikule.

Teemade valiku ja nende sügavusastme valiku üle otsustab õpetaja.

5. KLASS

<i>Õpitulemused</i>	<i>Õppesisu ja -tegevused</i>
<ul style="list-style-type: none">○ <i>Teadmiste ja oskuste täpsustused</i>	
Teema: AJAARVAMINE JA AJALOOALLIKAD	
<ul style="list-style-type: none">• Kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, araabia number• paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid<ul style="list-style-type: none">○ mõistab, et ajaloo jagamine on tinglik ning ajaloolased teevad seda selleks, et lihtsustada ajaloo uurimist○ jagab ajalugu perioodideks (kujuneb arusaam ajaloolise keskkonna kujunemisest)	<p>Mõisted: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, ajatelg, Rooma number, araabia number</p> <p>Suulised, esemelised, kirjalikud ja audiovisuaalsed allikad; muuseum, arhiiv, kroonika, legend, arheoloogia, muistis</p> <p>Mälestused, intervjuud, fotod, videod, päevikud, kirjad jne</p> <p>Praktilised tööd: ajajoone koostamine</p>

<ul style="list-style-type: none"> ○ esi- ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu • Teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid <ul style="list-style-type: none"> ○ nimetab ja liigitab ajalooallikaid ○ kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik, suuline, esemeline ja audiovisuaalne allikas, muuseum, arhiiv • Iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust • Kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid 	
---	--

Teema: AJALOOSÜNDMUSED, AJALOO LISED ISIKUD JA ELUOLU

<p>Elu muinasajal</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus <ul style="list-style-type: none"> ○ teab kodukohaga ja Eestiga seotud muinasaja asulaid ning kirjeldab selle/nende tekkimise ja kujunemise põhjuseid ○ kirjeldab muinasaja inimese eluolu ja selgitab inimese sotsiaalse rollikujunemist ühiskonnas ○ nimetab mõnda avastust /leiutist ja selgitab selle/nende tähtsust • kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost ja iseloomustab allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust <ul style="list-style-type: none"> ○ teab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärgi ○ teab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on 	<p>Mõisted:</p> <p>Kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, korilus, kütmine, kodukohaga seotud muinasaja asustus, muinaslinnus.</p> <p>Muistne vabadusvõitlus, Läti Henrik, Liivimaa kroonika, maakond, ristiusk, Lembitu.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Tutvumine Lasnamäe, Tondiraba, Pirita-Kose ajalooliste paikadega</p>
--	---

<p>ajaloos olulised</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas 	
<p><u>Eluolu keskajal</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas <ul style="list-style-type: none"> ○ teab ja selgitab, mis roll oli kirikul keskaja ühiskonnas ja kultuuriloos ○ toob näiteid oma kodukoha ja/või Eesti ajaloomälestistest ja selgitab nende olulisust • kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat, toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu <ul style="list-style-type: none"> ○ kirjeldab keskaja inimese eluolu ja tegevusalasid ○ kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat 	<p>Mõisted:</p> <p>Ristiusk, kirik, (katoliku kirik, paavst), klooster.</p> <p>Elu keskajal linnas ja maal, raad, tsunft, raekoda, Hansa Liit, gild, linnaõigus, linnused.</p> <p>Praktilised tööd: õppekäik kodukohaga seotud kultuurimälestise juurde, Tallinna keskaegsesse linna ja Jüriöö parki.</p>
<p><u>Eesti 16.-18. sajandi sõdade perioodil</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos, toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonnarühmatööna vastastikusest mõjust minevikus <ul style="list-style-type: none"> ○ mõistab ajaloosündmuste ajalist järgnevust ○ kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost ○ nimetab ajalooliseid isikuid ja miks nad on ajaloos olulised 	<p>Mõisted:</p> <p>Liivi sõda, Ivan IV (Balthasar Russow, Liivimaa kroonika) Põhjasõda, Karl XII, Peeter I</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Valitsejatega seotud ajatelje koostamine rühmatööna</p>
<p><u>Eluolu uusajal</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu 	<p>Mõisted:</p> <p>Rehielamu ja mõis, toidulaud, rõivad ja rahvatraditsioonid, pärisorjus</p>

<ul style="list-style-type: none"> ○ kirjeldab inimeste eluolu minevikus ○ teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust ○ leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid 	<p>Praktilised tööd: Õppekäik Vabaõhumuuseumisse</p>
<p><u>Kool vanaajal</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis ○ kirjeldab hariduse andmist minevikus; ○ leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid 	<p>Mõisted: Tartu Ülikool, talurahvaharidus ja Bengt Gottfried Forselius</p>
<p><u>Rahvuslik ärkamisaeg</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos ○ teab, kes olid Johann Voldemar Jannsen, Lydia Koidula, Carl Robert Jakobson, Jakob Hurt ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos ○ kirjeldab tähtsamaid ärkamisaja sündmusi ○ nimetab mõnda kodukohaga seotud isikut ja/või sündmust ja/või ajaloomälestist 	<p>Mõisted: Rahvuslik ärkamisaeg, Jannsen, Koidula, Jakobson, Hurt, laulu- ja mänguseltsid, I üldlaulupidu</p> <p>Praktilised tööd: Mõistekaart: mis oli rahvuslik ärkamine?</p>
<p><u>Eesti iseseisvumine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid: ○ kirjeldab Eesti iseseisvumise näitel põhjuse ja tagajärje seost ○ teab, kes olid Konstantin Päts, Konstantin Konik ja Jüri Vilms ja põhjendab nende olulisust ○ teab, millal ja kus kuulutati välja Eesti Vabariik 	<p>Mõisted: Päästekomitee: Päts, Konik, Vilms, iseseisvusmanifest, iseseisvuse väljakuulutamine</p> <p>Praktilised tööd: EV sünnipäeva tähistamine</p>
<p><u>Iseseisev Eesti kahe maailmasõja vahel</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloo. Kirjeldab ajaloo sündmuseid 	<p>Mõisted: Vabadussõda (1918-1920), Johan Laidoner, Võnnu lahing - võidupüha, Poska, Tartu rahu</p>

<p>näitel põhjuse ja tagajärje seost</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärge ○ teab ja oskab selgitada võidupüha tähtsust Eesti kultuuriloos ○ teab, kes oli Jaan Poska ja põhjendab tema olulisust. ○ selgitab Tartu rahu tähtsust • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ○ kirjeldab üldist eluolu ja kultuuri, toob näiteid 	<p>Eesti aeg kahe maailmasõja vahel: Maaseadus, Eesti kroon, üldine eluolu ja kultuur</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Erinevad ülesanded kaardiga - sõja alguse, oluliste lahingute leidmine, kontuurkaardile kandmine, Tartu rahu järgse ja tänapäevase Eesti kaardi võrdlemine. Ajatelg: vabadussõja alguse ja lõpu ning oluliste lahingute dateerimine, ajateljele kandmine. Vabadussõja monumendi või paiga külastamine.</p> <p>Lühikokkuvõtte nimekatest kultuuritegelastest kahe maailmasõja vahel, nt padlet keskkonda või seinalehele (Paul Keres, Kristjan Palusalu, Anton Hansen Tammsaare, Eduard Wiiralt, Marie Under, Kristjan Palusalu jne)</p> <p>Lagedi Eesti Vabadusvõitluse muuseumi külastamine</p>
<p>Eesti ja Teine maailmasõda</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost ○ toob näiteid, kuidas Teine maailmasõda mõjutas elu Eestis ○ teab, kes olid Jossif Stalin ja Adolf Hitler ning selgitab nende mõju Eesti ajaloole ○ toob näiteid oma perekonnaloost 	<p>Mõisted:</p> <p>Stalin, Hitler, MRP, Nõukogude okupatsioon, küüditamine, Saksa okupatsioon, holokaust, suur põgenemine</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Vabamu külastamine</p>
<p>Nõukogude aeg</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest Eesti ajaloos ja isiklikus elus; toob näiteid ajaloomälestisest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised: ○ iseloomustab erinevatest 	<p>Mõisted:</p> <p>metsavendlus, kolhoos, eluolu ENSV-s</p> <p>Praktilised tööd: tutvumine nõukogude arhitektuuriga</p>

<ul style="list-style-type: none"> ○ valdkondadest ENSV eluolu ○ toob näiteid ja teab mõnda lugu oma perekonnaloost ENSV ajal ○ teab ja tunneb kodukohaga seotud paiku, isikuid 	
<p><u>Iseseisvuse taastamine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust; toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus ○ teab, kes oli Lennart Meri selgitab tema olulisust ○ teab, mis põhjustel sai Eesti iseseisvuse taastamine võimalikuks ○ oskab nimetada mõnda iseseisvumise taastamisega seotud sündmust ○ teab mõnda perekonnalugu 	<p>Mõisted: laulev revolutsioon, Balti kett, Lennart Meri, fosforiidisõda</p> <p>Praktilised tööd: materjalide (raamatud, videod, meedia) otsimine valitud teemal</p>

6. KLASS

<i>Õpitulemused</i>	<i>Õppesisu ja -tegevused</i>
<ul style="list-style-type: none"> ○ <i>Teadmiste ja oskuste täpsustused</i> 	
Teema: MUINASAEG JA VANAAEG	
<p><u>Muinasaeg</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut; • kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt; • toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis ○ nimetab muinasaja perioode ja 	<p>Mõisted: Esiaeg ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu, eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, araabia number, Rooma number, ajalooallikad, arheoloogia</p> <p>Inimese kujunemine, kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, sugukond, küttimine ja korilus</p> <p>Praktilised tööd: ajajoone koostamine</p>

<p>toob näiteid erinevate perioodidele iseloomulikest tunnustest, avastustest ja leiutistest</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid ○ seletab ja kasutab mõisteid kontekstis 	
<p><u>Muinasaeg Eestis</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi • teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust <ul style="list-style-type: none"> ○ kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid Eestis ○ teab esimesi asulaid: Pulli ja Kunda Lammasmägi ○ teab mõnda kodukohas asuvat muistist või kodukoha inimasustuse tekkelugu 	<p>Mõisted: Pulli, Kunda Lammasmägi, alepöld, kindlustatud asula, kalmed</p>
<p>Vanad Idamaad.</p> <p>toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus</p> <p>nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid • oskab näidata kaardil Egiptust, Mesopotaamiat, Vana Indiat ja Vana Hiinat <p>Mesopotaamia.</p> <p>toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu</p> <p>nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos</p>	<p>Töö kaardiga: esimeste tsivilisatsioonide paiknemine jõgede ääres</p> <p>Mõisted: tsivilisatsioon ehk kõrgkultuur, Egiptus ja Niilus, Mesopotaamia - Eufrat ja Tigris, Hiina - Huanghe ja Jangtse, India - Indus ja Ganges</p> <p>Töö kaardiga - millised tänapäeva riigid asuvad muistse Mesopotaamia alal, jõed, looduslikud olud.</p> <p>Mõisted: Sumerid, linnriik, Babüloonia,</p>

<ul style="list-style-type: none"> • teab, milline oli Mesopotaamia riiklik korraldus • teab, kes oli Hammurapi • mõistab Mesopotaamia kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning oskab tuua näiteid 	<p>Hammurapi, seaduste kogu, kiilkiri, savitahvel, tsikuraat, Ištar, Marduk, potikeder ja ratas, Gilgameš</p>
<p>Egiptus.</p> <p>nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust</p> <p>nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos</p> <p>kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, milline oli Egiptuse riiklik korraldus ning kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutankhamon • kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel • tunneb Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutusi meditsiinis, matemaatikas, astronoomias • toob näiteid kujutavast kunstist, teab mõnda Egiptuse püramiide 	<p>Mõisted: Vaarao, preestrid, templid, ametnikud, orjad, hieroglüüfid, papüürus, palsameerimine, muumia, sarkofaag, püramiidid, kalender, aritmeetika ja geomeetria</p>
<p>Vahemere idaranniku kõrgkultuurid: Foiniikia, Iisraeli ja Juuda riik</p> <p>toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et foiniiklased head meresõitjad, võtsid kasutusele tähestiku • teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon • teab, mis on Vana Testament <p>Vana-India, Vana-Hiina.</p> <p>nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust</p>	<p>Töö kaardiga: Foiniikia, Kartaago ja Iisraeli asukoht.</p> <p>Mõisted: tähestik, meresõitjad, Kartaago Ainujumala usk, Jahve, Mooses, Vana Testament, kümme käsku</p> <p>Mõisted: India ja Indus, Ganges,</p>

teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas.

- teab, et Vana-India ja Hiina kõrgkultuurid tekkisid suurte jõgede äärde
- teab, mis on kastisüsteem
- toob näiteid India ja Hiina avastustest ja leiutistest
- mõistab, et erinevates piirkondades on erinevad usulised tõekspidamised ja väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis

Vana-Kreeka, Vana-Rooma.

kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis

toob näiteid sündmustest ja protsessides maailma ajaloos

- oskab näidata kaardil: Kreeka, Kreeta, Balkani poolsaar, Ateena, Sparta
- teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist

teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi

kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat

toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised

- kirjeldab Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust ja eluolu Ateena ja Sparta näitel, võrdleb neid kirjelduse põhjal
- seletab ja kasutab järgmisi mõisteid: polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori

nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos

kastisüsteem, usulised tõekspidamised, budism, kunst, kirjandus, arvutussüsteem, male, Hiina ja Huang He, Jangtse, keisriigi algus, Hiina müür, Suur Siiditee, kompass, paber, Konfutsius

Töö kaardiga: Interaktiivne kaart/seinakaart, kontuurkaart.

Mõisted:

Balkani poolsaar,

Hellas ja hellenid, barbarid, Kreeka, Kreeta, Ateena, Sparta, Knossos, Mükeene

Töö kaardiga - Aleksander Suure vallutused.

Pildiülesanne: tuua välja hellenismiaja olulisemad kultuurisaavutused.

Võrdlev analüüs: Aleksandria ja Ateena linnaplaani võrdlemine.

Töö kaardiga

Mõisted: polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, Perikles, Kreeka-Pärsia sõjad (Maratoni lahing)

Homerose eeposed "Ilias" ja "Odüsseia"

<p>teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist</p> <p>iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid Vana-Kreeka kultuuri- ja teadussaavutustest • oskab nimetada tähtsamaid kreeka mõtlejaid • jutustab olümpiamängudest ja kreeka kunstist • püüab vaadelda maailma minevikus elanud inimeste pilgu läbi ning mõistab Vana-Kreeka kultuuri mõju Euroopa ajaloole 	<p>Herakles, komöödia ja tragöödia, Zeus, Olümpia, olümpiamängud, 776 eKr, templid, arhitektuur, skulptuur, vaasimaalid, Herodotos, nt Pythagoras, Hippokrates, Sokrates, Platon, Aristoteles</p> <p>Aleksander Suur, hellenism, Aleksandria, seitse maailmaimet, nt Eukleides, Archimedes, Ptolemaios</p>
<p>Hellenism.</p> <p>nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos</p> <p>toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos</p> <p>teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kes oli Aleksander Suur ja kirjeldab tema vallutuste tagajärgi • selgitab, mis on hellenism ning toob näiteid hellenismiaja kultuuri- ja teadussaavutustest 	<p>Mõisted: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma, Tiberi jõgi, Alpi mäestik, Romulus, 753 eKr, Kapitolium, foorum, ladina keel, etruskid vabariik, senat, konsul, rahvakoosolek, Puunia sõjad, Hannibal, Kartaago, Caesar, leegion, kodusõda</p>
<p>Rooma.</p> <p>toob näiteid sündmustest ja protsessides maailma ajaloos</p> <p>nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos</p> <p>kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis</p> <p>paigutab ajatelejele ajaloosündmusi, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajateleje abil ülesandeid</p> <ul style="list-style-type: none"> • näitab kaardil: Apenniini poolsaar, 	<p>Mõisted: templid, amfiteater, akvedukt, triumf, Colosseum, kristlus, Uus Testament, piibel provints, Lääne-Rooma, Ida-Rooma, Augustus, Konstantinoopol, 476, hunnid, suur rahvasterändamine</p>

Vahemeri, Rooma linn, Tiberi jõgi,
Alpi mäestik

- teab Rooma riigi tekkelugu ning teab, kes oli Romulus ja miks on ta oluline Rooma kultuuriloos
- paigutab ajatelejele Rooma linna asutamise aasta
- selgitab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Kapitoorium, foorum, ladina keel

kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost

nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust

- selgitab Rooma vabariigi riigikorda
- kirjeldab ja näitab kaardi abil Rooma riigi laienemist
- teab, kuidas said roomlased Vahemere maade valitsejateks
- seletab, miks ja kuidas lõppes vabariigi ajajärk
- teab, kes oli Caesar ja ja põhjendab tema olulisust

teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas

toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu

kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis

- kirjeldab eluolu Rooma riigis
- teab mõisteid: patriitsid, plebeid, rahvatribuun, gladiaator ja kasutab neid õiges kontekstis

teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist

toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab,

miks need on kultuuriloos olulised

toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus

- teab roomlaste usule iseloomulikke jooni
- mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos
- teab, kes oli Jeesus Kristus ning mõistab tema olulisust kultuuriloos
- kasutab uusi mõisteid õiges kontekstis

toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos

teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajalooperiodiseerimisele

paigutab ajateljele ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid

nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos

- selgitab Rooma keisririigi valitsemiskorda
- tunneb Rooma ühiskonna üldist arengut keisririigi ajal
- teab, miks lõhenes Rooma keisririik
- teab, kes oli Augustus ja põhjendab tema olulisust
- teab, millal ja miks lagunes Rooma keisririik

III KOOLIASTME TEADMISED, OSKUSED JA HOIAKUD

Ajaloo **õppe- ja kasvatuseesmärkidena** taotleb kool, et põhikooli lõpetaja:

1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.
2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid.
3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.

4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.
5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.
6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.
7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.
8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.
9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.
10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.
11. Mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud.
12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.
13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.
14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.
15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.
16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos

III KOOLIASTME ÕPITULEMUSED JA ÕPPESISU

7. KLASS

<i>Õpitulemused</i>	<i>Õppesisu ja -tegevused</i>
<p>Keskaeg ja varauusaeg.</p> <p>iseloostab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode</p> <p>toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab sündmuse ja aastaarvu, millega tähistatakse kokkuleppeliselt keskaja algust Euroopas ja Eestis • nimetab keskaja kolm perioodi (vara- kõrg- ja hiliskeskaeg) ning toob näiteid iseloomulike joonte kohta igast perioodist • mõtestab ja sõnastab ajaloolise keskkonna kujunemist oma 	<p>Töö ajajoonega - kannab ajajoonele keskaja algust ja lõppu tähistavaid daatumeid. Võib illustreerida perioodi iseloomustavate piltidega</p> <p>Töö kaardiga – võrdleb Euroopat kaardi abil 5.-13. sajandil. Mis on muutunud? Mõisted: Keskaja mõiste</p> <p>Keskaja periodiseering: vara-, kõrg- ja hiliskeskaeg.</p> <p>läänikord ehk feodaalkord, lään ehk feod, läänimees ehk feodaal, senjöö, vasall, läänipüramiid ehk feodaalne hierarhia, turniir, linnus</p>

<p>kodukohas, selgitab keskaegse muistise tähendust keskajal ja tänapäeval oma kodukohas (nt linnus)</p> <ul style="list-style-type: none"> • võrdleb Euroopat 5. ja 13. sajandil kaardi alusel • iseloomustab seisuslikku ühiskonda: nimetab seisused ja ülesanded, selgitab jumala tähtsust keskaja inimese maailmapildis; • iseloomustab läänikorda • kasutab kontekstis mõistet senjööri ja vasalli ja truudus, feodaal • kirjeldab feodaalset hierarhiat, selgitab seoseid. • iseloomustab läänimeeste elulaadi; • kirjeldab keskaegset linnust, • iseloomustab rüütli ja aadlidaami, kirjeldab nende elu. Nt kirjeldab keskaegse rüütlikeisuse ideaale, võrdleb neid tänapäeva meesideaaliga, iseloomustab keskaegse aadlidaami ilu- ning käitumisideali; võrdleb seda tänapäeva naise ideaalidega, loetleb aadlinaise kohustusi ja ülesandeid abikaasa ja lossimandana; selgitab aadlike abielu peamist eesmärki. • analüüsib linnuselü vooeuid ja puuduseid keskaja inimese seisukohast 	
<p>Rahvastik, kirik ja kultuur. iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooerioode; *iseloomustab kiriku rolli keskaja ühiskonna ja üksikisiku elus; *kirjeldab kiriku struktuuri, teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;</p>	Mõisted: ristiusk katoliku kirik kiriku struktuur kogudus usklikud vaimulikud ilmikud pühak

*Selgitab mõne näite põhjal, mil moel võivad ehitised, kunstiteosed ja muud esemed anda teavet keskaegse inimese maailmapildi kohta.	paavst peapiiskop piiskop
*teeb kirjalike tekstide või kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi, hinnates autori taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis.	preester klooster munk
nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;	kerjusmunk nunn
*tunneb ära ja nimetab romaani ja gooti stiili arhitektuuris (ümärkaar/ teravkaar, hoone üldilme, akende suurus ja hulk,detailid);	abt abtiss
*iseloomustab kunstiteoste toel keskaja kujutavat kunsti (temaatika, kujutamiskiis, kunstniku staatus, eesmärgid).	tsölibaat askees
märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;	palve palverännak
*selgitab ristiustamise mõju kultuurile ja keskkonnale kirikuehituse näite kaudu;	palverändur reliikvia
teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;	liturgia koraal
*toob näiteid keskaja inimeste teadmistest ja uskumustest haiguste kohta	psalm sakrament
toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist:	ristimine armulaud
*Toob näiteid keskaja kirjandusest, kunstist ja muusikast; *iseloomustab keskaja kultuuripärandit näidete põhjal	laulatus ordinatsioon patt paradiis põrgu puhastustuli piht

	romaani stiil gooti stiil altar ümarkaar teravkaar manuskript miniatuur
<p>Euroopa riigid varakeskajal. toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi</p> <p>*selgitab suure rahvaste rändamise põhjuseid ja mõju Euroopale;</p> <p>*nimetab Lääne-Rooma riigi aladel tekkinud germaanlaste riike;</p> <p>*iseloomustab germaanlaste ja roomlaste suhteid;</p> <p>*nimetab romaani ja germaani keelkonda kuuluvaid keeli</p> <p>analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab Frangi riigi tekkimist ning jagunemise põhjuseid ja tagajärgi (kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa); • teab, kus tekkis Frangi riik – kannab kontuurkaardile • selgitab milles seisnes ristiusu vastuvõtmise tähtsus Frangi riigi jaoks • selgitab, kes on Merovingid, kes on Karolingid 	<p>Töö kaardiga: germaanlaste riigid - kaardi abil rahvastikurände kirjeldamine, germaanlaste riikide nimetamine või kontuurkaardile märkimine, Frangi riik ja selle lagunemine.</p> <p>Mõisted: Suur rahvasterändamine, germaanlased, Chlodovech, Frangi riik, Merovingid, Karolingid, Karl Suur, Verduni leping</p>
<p>Linnad ja linlased. kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse</p>	<p>Töö kaardiga: kaardile märgitakse Eesti keskaegsed linnad ja eraldi värviga hansalinnad.</p> <p>Mõisted: linnaõigus, raad, raekoda, turuplats, gild, tsunft, Hansa Liit</p>

<p>korraldusest</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab elu keskaegses linnas kasutades ajaloolaseid mõisteid õiges kontekstis • võrdleb elu keskaja ja tänapäeva linnas <p>teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis</p> <p>toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist</p> <p>toob näiteid, mis Eesti linnades on säilinud keskajast</p> <p>märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab hansakaubanduse mõju Eesti linnade arengule 	
<p>Euroopa riigid kõrgkeskajal</p> <p>analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;</p> <p>*võrdleb riigi kujunemist Prantsusmaal ja Inglismaal.</p> <p>analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;</p> <p>Toob näiteid relvastuse arengust keskajal, nt Saja-aastase sõja käigus võeti kasutusele tulirelvad</p>	<p>Mõisted: William Vallutaja, Henry II, Karolingid ja Kapetingid, Saja-aastane sõda, Jeanne d Arc</p>
<p>Keskaegse Euroopa naabrid: araablased, Bütsants, viikingid, Vana-Vene riik</p> <p>teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;</p> <p>*Selgitab mõne näite põhjal keskaegse Euroopa suhteid naabritega;</p>	<p>Mõisted: Bütsants, õigeusk, patriarh, ikoon, ristkuppelkirik, mosaiik</p>

<p>*teeb kirjalike või esemeliste allikate ja kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi</p> <p>arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;</p> <p>*toob näiteid, kuidas suhted naabritega on mõjutanud eurooplaste maailmapilti, teadmisi, uskusi, *teeb lihtsamaid järeldusi rahvaste ja kultuuride vastastikuse mõju kohta</p>	<p>kirikulõhe</p> <p>beduiinid</p> <p>Meka</p> <p>Kaaba</p> <p>islam</p> <p>moslem</p> <p>Allah</p> <p>prohvet</p> <p>kaliif</p> <p>kalifaat</p> <p>džihaad</p> <p>mošee</p> <p>minarett</p> <p>koraan</p> <p>imaam</p> <p>viikingid</p> <p>varjaagid</p> <p>normannid</p> <p>saaga</p> <p>ruunikivi</p> <p>valhalla</p> <p>bojaar</p> <p>veetše</p> <p>družiina</p>
<p>Ristisõjad.</p> <p>toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;</p> <p>toob allikate põhjal esile ristisõdade põhjuse-tagajärje seoseid;</p> <p>selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;</p>	<p>Töö kaardiga - keskaegse Liivimaa valitsemine, täita saab kontuurkaarti või kirjeldada kaardi põhjal keskaegse Liivimaa haldusjaotust ning valitsemist.</p> <p>Mõisted: Urbanus II, Saladin, püha maa, ristisõjad, Läti Henriku Liivimaa kroonika, muistne vabadusvõitlus, Lembitu</p>

<p>selgitab, miks algasid ristisõjad Läänemere ääres ning kuidas need mõjutasid Eesti ajalugu</p> <p>analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori</p> <p>positsioonist;</p> <p>kirjeldab muistse vabadusvõitluse käiku ning paigutab selle sündmuse laiemasse ajaloolisse konteksti (ristisõjad Euroopas ja Liivimaal, keskaja algus Eestis);</p> <p>nimetab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärge</p> <p>selgitab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised</p> <p>selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas</p>	
<p>Haridus, ülikoolid ja teadus.</p> <p>loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p> <p>*selgitab näidete toel, kellel ja kuidas oli keskajal võimalik haridust saada</p> <p>*Nimetab keskaja seitse vaba kunsti</p> <p>*Toob näiteid keskaja teaduste: skolastika, alkeemia, astroloogia ja arstiteaduse uurimismeetoditest ja -tulemustest</p> <p>*nimetab Euroopa esimesi ülikoole ja kirjeldab ülikoolides toimunud õppetööd</p>	<p>Mõisted: kloostrikool</p> <p>linnakool</p> <p>toomkool</p> <p>ülikool</p> <p>teaduskond</p> <p>7 vaba kunsti</p> <p>rektor</p> <p>dekaan</p> <p>dispuut</p> <p>skolastika</p> <p>alkeemia</p> <p>astroloogia</p>
<p>Eesti keskajal.</p> <p>toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;</p>	<p>keskaja periodiseering Eesti ajaloos, Vana-Liivimaa, Liivi sõda</p>

<p>*märgib kaardile Liivi sõja järgse haldusjaotuse</p> <p>arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma</p> <p>seisukoha ning põhjendab seda;</p> <p>selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;</p> <p>*selgitab muutusi Liivimaa valitsemises peale muistse vabadusvõitluse lõppu</p>	
<p>Maadeavastused.</p> <p>selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;</p> <p>*Selgitab Christoph Kolumbuse rolli Ameerika avastajana eurooplaste jaoks;</p> <p>*toob näiteid hispaanlastest ja portugallastest kolonisaatorite eesmärkidest ja tegevusest Ameerikas.</p> <p>toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;</p> <p>*Märgib kaardile maadeavastajate retked. Kirjeldab retkesid oma sõnadega kasutades geograafia termineid.</p> <p>*Selgitab eurooplaste kolonialismi põhjuseid ja tagajärgi Uues Maailmas;</p> <p>*toob näiteid hispaanlaste ja portugallaste tegevusest Uue Maailma avastus- ja vallutusretkedel;</p> <p>*annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile Uues Maailmas kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast.</p>	<p>Marco Polo reisikirjad</p> <p>kompass</p> <p>astrolaab</p> <p>karavell</p> <p>karak</p> <p>indiaanlased</p> <p>asteegid</p> <p>inkad</p> <p>konkistadoorid</p> <p>kolonialism</p> <p>koloniaalimpeerium</p>
<p>Reformatsioon ja vastureformatsioon.</p> <p>toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise</p>	<p>Mõisted: katoliiklus</p>

<p>võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;</p> <p>*Toob näiteid reformatsiooni eesmärkidest, levikust ja mõjust;</p> <p>*nimetab vastureformatsiooni põhjuseid ja tagajärgi.</p> <p>analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;</p> <p>*uurib ja tutvustab mõne keskajal elanud inimese võimalusi ja valikuid Marthin Lutheri ja tema mõttekaaslaste näitel</p>	<p>reformatsioon</p> <p>usupuhastus</p> <p>indulgents</p> <p>tees</p> <p>ketser</p> <p>Augsburgi usutunnistus</p> <p>luterlus</p> <p>protestantlus</p> <p>kalvinism</p> <p>anglikaanlus</p> <p>pildirüüste</p> <p>Trento kirikukogu</p> <p>jesuiidid</p> <p>vastureformatsioon</p> <p>inkvisitsioon</p>
<p>Renessanss ja humanism.</p> <p>loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p> <p>* võrdleb skolastikat ja humanismi;</p> <p>*toob näiteid humanistide, maadeavastajate ja renessansiajastu õpetlaste tegevusest ja selgitab nende tegevuse mõju teadusliku maailmapildi kujunemisele.</p> <p>selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;</p> <p>*selgitab, kuidas teadusliku maailmapildi kujunemine hiliskeskajal on mõjutanud inimeste suhtumist loodusesse.</p>	<p>Mõisted: humanism</p> <p>renessanss</p> <p>traktaat</p>

8. KLASS

<i>Õpitulemused</i>	<i>Õppesisu ja -tegevused</i>
<p>Maailm 1600–1815. Iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooajalooperioode</p> <p>*määratleb ajalisel (märgib ajajoonele) varauusaja ja uusaja piirid;</p> <p>*selgitab ajaloo periodiseerimise eesmärgi ja kokkuleppelisust;</p> <p>*iseloomustab seisuslikku ühiskonda ja Euroopa usuelu varauusajal</p> <p>*toob näiteid muutustest, mis toimusid Euroopas ja maailmas varauusajal ja uusajal.</p>	<p>Ajajoone koostamine: pöördepunktide, oluliste uusaja sündmuste ja nähtuste märkimine ajajoonele.</p>
<p>Ususõjad. Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa sisepoliitika varauusajal)</p> <p>toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid:</p> <p>võrdleb allikate toel Prantsusmaa ususõdade, Inglismaa kodusõja ja kolmekümneaastase sõja põhjuseid ja tagajärgi</p> <p>analüüsib allikate usaldusvärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;</p> <p>*Hindab allika usaldusvärsust eristades fakte ja arvamusest;</p> <p>*teadvustab allika autori taotlusi ja eesmärgi;</p> <p>*põhjendab allika valikut.</p> <p>teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;</p> <p>*Teeb allika põhjal järeldusi autori positsiooni, taotluste või veendumuste kohta;</p> <p>Absolutism ja valgustus</p>	<p>ususõda</p> <p>kodusõda</p> <p>protestandid</p> <p>katoliiklased</p> <p>hugenotid</p> <p>luterlased</p> <p>kalvinistid</p> <p>anglikaanid</p> <p>Vestfaali rahu</p> <p>monarh</p> <p>monarhia</p> <p>absolutism</p> <p>absoluutne monarh</p> <p>valgustatud</p> <p>absolutism</p> <p>valgustatud monarh</p>

<p>iseloostab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooajalooperioode</p> <p>*iseloostab põhitunnuste kaudu absolutismiajastut</p> <p>analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;</p> <p>*analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid uusajal elanud ajalooliste isikute näitel</p> <p>kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda:</p> <p>*annab hinnangu absolutismile ajastu kontekstis</p> <p>Loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest:</p> <p>*Seostab inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemist hariduse ja valgustusideede levikuga;</p> <p>*nimetab valgustusfilosoofe ning toob näiteid nende panusest inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemisse</p>	
<p>Ameerika iseseisvumine</p> <p>selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu 17.-18. sajandil:</p> <p>*Inglise kolooniate rajamine, konfliktid Prantsuse ja Inglise kolooniate vahel, kolooniate konfliktid emamaaga, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, 1789. aasta põhiseadus ja selle jõustumine.</p> <p><i>teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;</i></p> <p>Selgitab inimõiguste ja kodanikuvabaduste</p>	<p>koloonia</p> <p>emamaa</p> <p>iseseisvus-</p> <p>deklaratsioon</p> <p>iseseisvussõda</p> <p>põhiseadus</p> <p>demokraatia</p>

<p>arengut mõne ajaloolise dokumendi näitel Ameerika iseseisvusdeklaratsioon ja põhiseadus</p>	
<p>Prantsuse revolutsioon ja Napoleon toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi</p> <p>*selgitab Prantsuse revolutsiooni Asutava kogu ja Napoleoni reformide (koodeksite) näitel ühiskonna ümberkorraldamise vajadust ja erinevaid võimalusi.</p> <p>tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval</p> <p>Selgitab äärmuslike liikumiste ja ideoloogiate mõju ühiskonnale jakobiinide näitel</p>	<p>seisused</p> <p>generaalstaadid</p> <p>reform</p> <p>revolutsioon</p> <p>Asutav kogu</p> <p>äärmuslus</p> <p>žirondiinid</p> <p>jakobiinid</p> <p>terror</p> <p>koodeks</p>
<p>Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu:</p> <p>*Võrdleb Rootsi ja Vene ajal (17. ja 18. sajandil toimunud muutusi Eesti</p> <p>märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;</p> <p>*Toob näiteid uusaja kultuuripärandist kodukohas ja Eestis (arukam õpilane toob esile näiteid nt kirikute või mõisahoonete käekäigust nõukogude ajal ja Eesti Vabariigis);</p> <p>*toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus;</p> <p>*tutvustab üht uusaja kultuuriobjekti kodukohas või Eestis, selgitades selle tähtsuse või funktsiooni muutumist ajas</p>	<p>Rootsi aeg</p> <p>Vene aeg</p> <p>reduktsioon</p> <p>restitutsioon</p>

<p>Kunst, kultuur ja teadus varauusajal nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;</p> <p>*võrdleb põhitunnuste alusel (üldilme, detailid) barokkstiili, klassitsismi arhitektuuris;</p> <p>*tunneb ära ja iseloomustab allikate põhjal barokki, rokokoostiili, klassitsismi kujutavas kunstis, toob näiteid kunstnike ja nende teoste kohta;</p> <p>analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga:</p> <p>*analüüsib teaduse arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile varauusaja teadusrevolutsiooni saavutuste näitel</p>	<p>barokk</p> <p>rokokoo</p> <p>klassitsism</p>
<p>Viini kongress ja Euroopa uusajal 7) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; *analüüsib Euroopa riikide arengut uusajal mõne riigi näitel/ (Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa, Venemaa, Austria, Rootsi vms)</p>	<p>kongress</p> <p>lõppakt</p> <p>restauratsioon</p> <p>tagurlus</p> <p>tasakaal</p>
<p>Tööstusrevolutsioon ja industrialiseerimine analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga</p> <p>*toob näiteid uusaja tehnilistest leiutistest ja selgitab nende ellurakendamise tulemusel toimunud muutusi inimeste igapäevaelus ja</p>	<p>kütused: süsi ja koks</p> <p>aurumasin</p> <p>võimsusühikud: hobujõud ja watt</p> <p>tööstus</p> <p>vabrik</p> <p>automatiseerimine</p> <p>linnastumine</p>

<p>ühiskonnas</p> <p>selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud:</p> <p>*toob näiteid kuidas industrialiseerimise tulemusena on suurenenud inimkonna ökoloogiline jalajälg;</p> <p>*analüüsib linnastumise põhjuseid ja tagajärgi 19. sajandi Euroopa ja Ameerika Ühendriikide linnade näitel;</p>	
<p>Poliitilised õpetused</p> <p>iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval:</p> <p>*Iseloomustab ja võrdleb liberalismi, konservatismi, natsionalismi ja sotsialismi etteantud kriteeriumide alusel (nt ideaalid ja eesmärgid, ideoloogid, toetajaskond), kujundab oma arvamuse.</p>	<p>ideoloogia</p> <p>liberalism</p> <p>konservatism</p> <p>sotsialism</p> <p>rahvuslus</p> <p>natsionalism</p> <p>äärmuslus</p> <p>kommunism</p>
<p>Euroopa rahvaste kevad (1848. aasta revolutsioonid)</p> <p>arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda:</p> <p>*arutleb märksõnade või küsimuste toel rahvusluse, Euroopa rahvaste vabadusliikumise ja 1948. aasta revolutsioonide põhjuste ning tagajärgede üle. Kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda.</p>	<p>rahvuslus</p> <p>rahvuslik vabadusliikumine</p> <p>rahvusriik</p> <p>kodanlus</p> <p>liberalism</p> <p>vabariik</p> <p>põhiseadus</p>
<p>Kolonialism ja imperialismi kujunemine</p> <p>toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast</p>	<p>koloonia</p> <p>koloniseerimine</p> <p>kolonialism</p>

<p>perspektiivist:</p> <p>*Toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest Aafrikas, Aasias, Ameerikas, Austraalias</p> <p>*annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast.</p> <p>selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega:</p> <p>*analüüsib koloniaalvallutuste seost loodusressursside kasvava vajadusega;</p> <p>*analüüsib rahvaarvu muutuste ja inimeste heaolu seoseid loodusressursside kasutamisega 19. sajandi näitel;</p> <p>*analüüsib imperialismi kujunemise seost loodusressursside hõivamisega.</p>	<p>impeerium</p> <p>imperialism</p>
<p>Venemaa ja Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul</p> <p>analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis:</p> <p>*Seostab Eesti omariikluse algust rahvusliku vabadusliikumise ja ärkamisaja sündmustega;</p> <p>*nimetab Eesti omariikluse kujunemise majanduslikke, kultuurilisi ja poliitilisi eeldusi;</p> <p>*nimetab Eesti omariikluse kujunemisele kaasa aidanud isikuid ja selgitab nende panust.</p> <p>toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;</p> <p>*seostab eestlaste perekonnanimede saamist pärisorjuse kaotamisega, toob näiteid perekonnanimede saamislugudest;</p> <p>*toob näiteid estofiilide tegevusest ja panusest eesti kultuurilukku;</p>	<p>reformid</p> <p>tagurlus</p> <p>dekabristid</p> <p>õigeusk</p> <p>isevalitsus</p> <p>slavofiil</p> <p>venestamine</p> <p>baltisakslane</p> <p>estofiil</p>

<p>*toob näiteid arkamisaja tegelaste ja nende panuse kohta eesti kultuuriloos;</p> <p>märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;</p> <p>*toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus;</p> <p>*toob näiteid Kalevipoja tegelaskuju tähenduse muutumise kohta ajaloos.</p> <p>märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;</p> <p>*toob näiteid Eestist pärit, Eestis õppinud või tegutsenud baltisaksa haritlaste tegevuse rahvusvahelisest mõjust (Karl Ernst von Baer, Fabian Gottlieb Benjamin von Bellingshausen, August von Kozebue, Adam Johann von Krusenstern, Eduard von Toll, Friedrich Georg Wilhelm von Struve, Ferdinand von Wrangel jt);</p> <p>*teadvustab baltisakslaste rolli eesti (ja läti) kultuuri ja ühiskonnaelu arengus;</p>	
<p>Esimene maailmasõda. Eesti iseseisvumine</p> <p>toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid</p> <p>arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle</p> <p>analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi ning Esimese maailmasõja tagajärge ja mõju maailma arengule.</p> <p>analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile</p> <p>nimetab I maailmasõja käigus kasutusele</p>	<p>Antant, Kolmikliit, Keskriigid</p> <p>atentaat, läänerinne, idarinne, maneööversõda, positsioonisõda, Compiègne'i vaherahu,</p> <p>veebruari- ja oktoobrirevolutsioon Venemaal, Lenin, kommunistid, Nõukogude Venemaa</p> <p>iseseisvusmanifest, 23.-24.02.1918</p>

<p>võetud sõjapidamise uuendusi, kirjeldab nende rolli, toob näiteid sõda käsitlevatest filmidest, raamatutest jms.</p> <p>toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi;</p> <p>*kirjeldab Vene revolutsioonide ja novembrirevolutsiooni tagajärgi ja mõju</p> <p>*nimetab Esimese maailmasõja aegseid sõjalise liite ning selgitab mis riigid ja miks sinna kuulusid, sõnastab sõja põhjuseid ja tagajärgi</p> <p>selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;</p> <p>analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis:</p> <p>*seostab Eesti omariikluse kujunemist rahvusvaheliste sündmustega (uute rahvusriikide tekkimine esimese maailmasõja käigus, Vene revolutsioonid)</p>	
<p>Teadus, tehnika ja kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul</p> <p>teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel:</p> <p>*toob näiteid 19. sajandi meditsiini edusammudest (ravimid, veregruppide avastamine, röntgen, narkoos, rasestumisvastased vahendid jt) ja põhjendab nende tähtsust haigustega võitlemisel, pere planeerimisel, rahvastikuprotsessides jne</p> <p>toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist:</p> <p>*toob näiteid 19. sajandi teaduse, tehnika, arhitektuuri, kujutava kunsti, moepildi, kirjanduse, muusika jms kohta.</p>	<p>sisepõlemismootor</p> <p>elekter</p> <p>hõõglamp</p> <p>röntgen</p> <p>raudtee</p> <p>raudbetoon</p> <p>rahvastik</p> <p>aspiriin</p> <p>narkoos</p> <p>süstal</p> <p>pastöriseerimine</p> <p>valmistoit</p> <p>krinoliin</p>

	tärgeldamine
	frakk
	smoking
	silinder
	romantism
	realism
	historitsism
	impressionism
	postimpressionism
	juugend

9. KLASS

<i>Õpitulemused</i>	<i>Õppesisu ja -tegevused</i>
<p>Esimese maailmasõja tagajärjed ÕPILANE: selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajalooos teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, millised olid Esimese maailmasõja tagajärjed; • teab, kuidas muutus Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda; • teab ja selgitab Rahvasteliidu 	<p>Compiègne'i vaherahu, Pariisi rahukonverents, Versailles' süsteem, Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Rahvasteliit, reparatsioonid</p>

<p>Esimese maailmasõja järgset rolli;</p> <ul style="list-style-type: none"> • kasutab ajalookaarti ja analüüsib teemakohaseid allikaid. 	
<p>Eesti Vabadussõda ÕPILANE: analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kes olid Jaan Poska, Johan Laidoner ja Julius Kuperjanov ning selgitab nende tähtsust; • teab, millal toimus vabadussõda; • teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärgi; • kasutab ajalookaarti sõja pöördeliste sündmuste selgitamisel; • teab ja selgitab vabadussõja rolli Eesti iseseisvuse kindlustamisel. 	<p>Vabadussõda, Tartu rahu, Jaan Poska, Võnnu lahing, Julius Kuperjanov, Johan Laidoner, Landeswehri sõda, välisriikide abi</p>
<p>Demokraatia ja diktatuurid 1920.-1930. aastatel ÕPILANE: iseloostab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas; analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloostab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism,</i> 	<p>demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, Adolf Hitler, Benito Mussolini, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt</p>

<p><i>natsionaalsotsialism;</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kes olid Benito Mussolini, Adolf Hitler, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt ja iseloomustab nende tegevust; • võrdleb autoritarismi ja totalitarismi. 	
<p>Demokraatlik ja autoritaarne Eesti ÕPILANE:</p> <p>toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide teel ja analüüsib nende mõju</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab mõjukaid ühiskonnaelu tegelasi ja toob näiteid nende tegevusest; • selgitab ja toob näiteid mõistete <i>ideoloogia, reform ja revolutsioon</i> kohta; • kirjeldab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul. 	<p>maareform, Asutav Kogu parlamentarism, põhiseadus, vaikiv ajastu, meeste ja naiste roll poliitikas ning ühiskonnas (nt. Jaan Tõnisson, Konstantin Päts, Alma Ostra-Oinas, Minni Kurs-Olesk, Marie Reisik)</p>
<p>Majandus maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel ÕPILANE:</p> <p>analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ning negatiivset mõju ühiskonnale</p> <p>arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma</p> <p>seisukoha ning põhjendab seda</p> <p>selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega</p> <p>arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda</p> <p>toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid</p>	<p>konveiermeetod, inflatsioon, ülemaailmne majanduskriis, uus kurss, maaseadus, rahareform</p>

<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab ja võrdleb maailma ning Eesti majandusolusid kahe maailmasõja vahel; • teab, mis muutused tõi kaasa konveiermeetodi; kasutuselevõtmine • teab, mis olid suure majanduskriisi põhjused ja tagajärjed. 	
<p>Kultuur kahe maailmasõja vahel maailmas ja Eestis</p>	
<p>ÕPILANE:</p> <p>teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel</p> <p>toob näiteid erinevate ajastute kultuurist</p> <p>analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile</p> <p>mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga</p> <p>märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju</p> <p>märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas; • nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi; • nimetab mõnda kultuuritegelast maailmas ja Eestis ning selgitab tema olulisust kultuuriloos. <p>Rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel</p> <p>ÕPILANE:</p> <p>toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid</p>	<p>uued valdkonnad kultuuris ja saavutused teaduses (tehnika, kino, film, kirjandus, teater, muusika jne), kultuur ja eluolu paikkonnas anšluss, Müncheneri kokkulepe, MRP, Hispaania kodusõda, Etioopia kriis, Mandžuuria kriis, Saksamaa taasrelvastumine, Saksamaa “Kolmas riik”</p>

<p>arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma</p> <p>seisukoha ning põhjendab seda</p> <p>analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel; • teab ja kirjeldab sündmuseid, mis viisid Teise maailmasõjani. 	
<p>Teine maailmasõda ÕPILANE:</p> <p>toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid</p> <p>arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma</p> <p>seisukoha ning põhjendab seda</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda; • toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjused, sõja tulemused ja tagajärjed; • seletab mõisteid <i>MRP</i>, <i>holokaust</i>, <i>ÜRO</i>; • kirjeldab ajalookaardile tuginedes Teise maailmasõja sõjategevuse kulgu; • analüüsib ja hindab inimõiguste rikkumise põhjuseid ajaloolises kontekstis. 	<p>sõjategevus ida- ja läänerrindel, Stalingradi lahing, teise rinde avamine (Normandia dessant), Talvesõda, Pearl Harbor, tuumarelva leiutamine ja kasutamine, koostöö liitlastega, ÜRO, Atlandi Harta, inimsusevastased kuriteod (holokaust, genotsiid)</p>
<p>Eesti Teises maailmasõjas ÕPILANE:</p> <p>toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärg</p> <p>analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel</p>	<p>baaside leping, baaside ajastu, annekteerimine, Konstantin Päts, küüditamine, suur põgenemine, nõukogude okupatsioon, Saksa okupatsioon</p>

<p>analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos; • selgitab Eesti iseseisvumise kaotamise põhjuseid, tagajärgi, sündmuste käiku ja seoseid tänapäevaga; • selgitab mõisteid <i>MRP, küüditamine, baaside leping, okupatsioon</i>; • analüüsib eestlaste valikuid Teises maailmasõjas. 	
<p>Külm sõda ÕPILANE:</p> <p>arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda</p> <p>selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>külm sõda, kriisikolle, raudne eesriie</i>. 	<p>külm sõda, Trumani doktriin, Marshalli plaan, raudne eesriie, külma sõja kriisikolled (nt Berliini kriis, Korea sõda, Suessi kriis, Kariibi ehk Kuuba kriis, Ungari ülestõus, Vietnami sõda, Praha kevad, Afganistani sõda)</p>
<p>Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda ÕPILANE:</p> <p>analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel</p> <p>selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo</p> <p>arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda</p>	<p>heaoluühiskond, mustanahaliste ja naiste õigused, jagatud Saksamaa, noorteliikumised, hipide liikumine, globaliseerumine, NATO, Euroopa Liit, võtmeisikud (nt. Margaret Thatcher, Ronald Reagan, Martin L. King, Elisabeth II, Rosa Parks, Rachel Carson, Madeleine Albright, Hanna Arendt, Indira Ghandi, Ruth Bader Ginsburg, John F. Kennedy, Richard Nixon, Mahatma Gandhi)</p>

<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel • teab, kes olid Martin Luther King, Margaret Thatcher ja Ronald Reagan ning iseloomustab nende tegevust • iseloomustab erinevaid sotsiaalseid liikumisi ja toob näiteid • kirjeldab Saksamaa poliitilist olukorda ajaloo kaardi toel. 	
<p>Kommunistlikud riigid ja Eesti NSV ÕPILANE: analüüsib allikate usaldusväärust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab NSVL liidreid (Stalin, Hruštšov, Brežnev, Gorbatsšov) ning iseloomustab nende võimuperioodi; • võrdleb eri perioode arutluse käigus; • toob esile kommunistlikule ühiskonnale iseloomulikke jooni (võimu koondumine, vastandumine läänele, propaganda jne); • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; • kirjeldab nõukogude võimu mõju Eesti ajaloole pärast Teist maailmasõda, toob välja iseloomulikud jooned näidete abil, kasutab mõisteid õiges kontekstis. 	<p>NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon, poliitiline juhtimine, kommunistliku partei liidrid Stalinist kuni Gorbatsšovini, metsavendlus, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioonid, küüditamine, dissident, võtmeisikud (nt. Leida Laius, Johannes Käbin, Karl Vaino, Vaino Väljas)</p>
<p>Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles maailmas ja Eesti NSV-s ÕPILANE: kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja</p>	<p>infotehnoloogia areng, massikultuur ja kõrgkultuuri valitud näidete põhjal</p>

<p>igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel</p> <p>märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda</p> <p>analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile,</p> <p>mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga</p> <p>toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab kultuuri ja eluolu muutumist 20. sajandi teisel poolel; • teab mõnda maailma ja Eesti tuntud kultuuritegelast ja selgitab nende tähtsust 	
<p>Eesti iseseisvuse taastamine</p> <p>ÕPILANE:</p> <p>teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis</p> <p>selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja</p> <p>selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>perestroika</i>, <i>glasnost</i>, <i>Balti kett</i>, <i>laulev revolutsioon</i>; • nimetab võtmeisikuid Eesti iseseisvuse taastamise protsessis ja annab hinnangu nende tegevusele ajaloolises kontekstis. 	<p>laulev revolutsioon, Balti kett, fosforiidikampaania, IME, Rahvarinne, suveräänsusdeklaratsioon, MRP-AEG, perestroika, glasnost, rahareform Eestis, võtmeisikud (nt Lennart Meri, Mart Laar, Edgar Savisaar Marju Lauristin, Lagle Parek, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin).</p>
<p>Maailm 1990. aastatest alates</p> <p>ÕPILANE:</p>	<p>NSVL lagunemine, Saksamaa taasühinemine, rahvusvahelised organisatsiooni (NATO, EL</p>

<p>iseloostab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel</p> <p>selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega</p> <p>märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju</p> <p>analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile,</p> <p>mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed; • teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastatel; • teab ja toob näiteid globaalprobleemide kohta; • analüüsib kriitiliselt mineviku tõlgendusi ja nende mõju iseenda ning kogukonna olevikule ja tulevikule. 	<p>laidnemine, ÜRO), rahu ja konfliktide lahendamine, identiteet ja mitmekesisus, energiamajandus, globaalprobleemid (nt epideemiad, demograafiline olukord, kliimaküsimused, terrorism).</p>
---	---

ÜHISKONNAÕPETUS

ÕPPEAINE KIRJELDUS

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistesõppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna

liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest. Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

6. klassis tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

9. klassis käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus. Majandusteemade käsitlemine keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm.

Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses).

Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi.

II KOOLIASTME TEADMISED, OSKUSED JA HOIAKUD

Ühiskonnaõpetuse **õppe- ja kasvatuseesmärkidena** taotleb kool, et 6. klassi lõpetaja:

1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi.

2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.
3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.
4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.
6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.
7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.
8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.
9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.
12. Käitub teadliku tarbijana.

II KOOLIASTME ÕPITULEMUSED JA ÕPPESISU

6. KLASS

<i>Õpitulemused</i>	<i>Õppesisu ja -tegevused</i>
DEMOKRAATIA PÕHIMÕTTED JA SELLE TOIMIMINE	
<p>1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi.</p> <p>2. Loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi.</p> <p>3. Leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena.</p> <p>4. Osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades.</p> <p>5. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi ning selgitab nende olulisust.</p> <p>6. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.</p> <p>7. Kirjeldab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.</p>	<p>Kohalik omavalitsus, seadus, lapse õigused, peamised inimõigused, sõnavabadus ja selle põhimõtted, demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus. Peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid, õpilasomavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses.</p> <p>Kooli sisekord (kodukord).</p> <p>Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.</p>

<p>8. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.</p>	
<p>Allikad ja autoriõigused</p>	
<p>1. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.</p> <p>2. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.</p> <p>1. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.</p> <p>2. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.</p> <p>1. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.</p> <p>2. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.</p>	<p>Fakt, arvamus, allikas, argumenteerimine, autoriõigused, viitamine.</p>
<p>Kultuur</p>	
<p>1. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.</p> <p>2. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.</p>	<p>Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus; Eestis ja õpilase klassis, koolis ja kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm), sooline võrdõiguslikkus. pere ja suguvõsa, kogukond.</p>
<p>Planeerimine ja tarbimine</p>	
<p>1. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.</p> <p>2. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.</p> <p>3. Käitub teadliku tarbijana.</p> <p>4. Toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest.</p> <p>5. Koostab eelarve etteantud piirides;</p>	<p>Risk, turvalisus, aja- ja kulutuste planeerimine, tarbimine ja tarbija, raha kogumine, säästmine ja laenamine, tarbimisotsuste mõju keskkonnale ja kogukonnale, elukutsed ja ettevõtted kodukohas</p>

6. Kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;	
--	--

III KOOLIASTME TEADMISED, OSKUSED JA HOIAKUD

Ühiskonnaõpetuse **õppe- ja kasvatuseesmärkidena** taotleb kool, et põhikooli lõpetaja:

1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.
2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.
3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta;
4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
7. Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.
8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.
11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.
13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.
14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.
15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

III KOOLIASTME ÕPITULEMUSED JA ÕPPESISU

9. KLASS

<i>Õpitulemused</i>	<i>Õppesisu ja -tegevused</i>
ÜHISKONNA INSTITUTSIOONILINE STRUKTUUR – KUIDAS AVALIKU SEKTORI, ÄRI-(ERA)SEKTORI JA KOLMANDA SEKTORI/VABAKONNA KOOSTÖÖS TAGATAKSE HÄSTI TOIMIV ÜHISKOND Põhifookus: erinevate sektorite roll ja koostöö ühiskonnas.	

<ol style="list-style-type: none"> 1. Teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris; 2. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas 	<p>Mõisted: Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: ühiskond, avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, era-(äri)sektor, eraettevõtte, kolmas sektor, mittetulundus organisatsioon, vabakond.</p>
<p>Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne. Põhifookus : sotsiaalsete rühmade määramine, erinevate sotsiaalsete rühmade siduskoeksisteerimine. teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui ka mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt; toob näiteid oma õigustest ja kohustustest ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt. oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele; võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel; mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul; märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;</p>	<p>Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>ühiskonnarühmad, rahvastikunäitaja, demograafia, migratsioon, immigrant/sisserändaja, kodanik, topeltkodakondsus, varjupaigataotleja.</i> Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>ühiskondlik ebavõrdsus (ja võrdõiguslikkus vs võrdväärsus) sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus, identiteet, mitmekultuurilisus, subkultuurid.</i></p>

<p>toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris</p> <p>mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuriline- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;</p> <p>Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.</p>	
<p>Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses.</p> <p>Põhifookus: inimeste õiguste ja kohustuste tundmine (perekonnaliikme rollist lähtuvalt). Mina õiguste ja kohustuste teostajana, märkajana, sekkujana.</p> <p>toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p> <p>toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;</p> <p>märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;</p> <p>toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.</p> <p>toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p> <p>toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;</p> <p>oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele;</p> <p>märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;</p>	<p>Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, kohustused, privileegid, vastutus, diskrimineerimine, inimkaubandus</i></p> <p>Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, diskrimineerimine, kohustused, privileegid, vastutus, hädaolukord, eriolukord, kriisiõppus</i></p>

<p>toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpituatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.</p> <p>Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.</p> <p>Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.</p> <p>Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.</p>	
<p>Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljuse ja infokorratuse kontekstis.</p> <p>Põhifookus: professionaalse ajakirjanduse eristamine muust meediast, informatsiooni kaudu mõjutamise märkamine.</p> <p>oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;</p> <p>tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;</p> <p>mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul;</p> <p>märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;</p> <p>toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse</p> <p>oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;</p> <p>tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;</p> <p>mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust</p>	<p>Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>avalik-õiguslik meedia, erameedia, ajakirjandus, massikommunikatsioon, meedia, arvamusiider, meediavabadus, propaganda, polariseerumine, kollane ajakirjandus.</i></p> <p>Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>valeuudised, vandenõuteooriad, infosõda, infomull/ kajakamber, tehisintellekt (AI), süvavõltsing, kommertsreklaam, sotsiaalreklaam, poliitreklaam, vaenukõne, sõnavabadus</i></p>

<p>erimeelsuste puhul;</p> <p>märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;</p> <p>toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid</p>	
<p>Demokraatia toimimine igapäevases elus</p> <p>Põhifookus: demokraatlik otsustusprotsess kogukonnas ja selles osalemine, demokraatia ohud - korrupsioon demokraatliku ühiskonna õõnestajana.</p> <p>loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;</p> <p>toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p> <p>teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;</p> <p>analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;</p> <p>selgitab avaliku konkursi tähtsust;</p> <p>toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p> <p>märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;</p> <p>toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;</p>	<p>Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>osalusdemokraatia, otsedemokraatia, esindusdemokraatia, referendum, vabad valimised, üldised valimised, ühetaolised valimised, valimisüsteem, hääleõigus, hääletamine, eelhääletamine, valimiskünnis, boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses;</i></p> <p>Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>õigusriik, korrupsioon</i></p>
<p>Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda.</p>	<p>Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>õigusriik, võimude lahusus, seadusandlik võim, täidesaatev võim, kohtuvõim, põhiseaduslik instiitsioon,</i></p>

<p><i>Põhifookus: demokraatliku riigi toimimine (sh EL kontekstis), demokraatliku võimu toimimine minu kodukohas (ja minu võimalus otsustusprotsessidesse kaasatud olla)</i></p> <p>selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;</p> <p>teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;</p> <p>nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;</p> <p>teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;</p> <p>teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid. selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;</p> <p>loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;</p> <p>toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p> <p>teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;</p> <p>nimetab põhiseaduse abil kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;</p> <p>teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;</p> <p>analüüsib enda võimalusi kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel</p>	<p>Riigikogu, Vabariigi Valitsus, President, õiguskantsler, riigikontroll, kohalikomavalitsus, kohus, EL Parlament, EL Komisjon, EL Ülemkogu, ministeerium, riigiamet, põhiseadus, menetlus</p> <p>Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>kohalikomavalitsus, volikogu, linnapea, vallavanem, linna-/vallvalitsus, eelarve, kohalikud maksud, kaasav eelarve, noortevolikogu, osalusdemokraatia, rahvaalgatus</i></p>
--	---

<p>Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva tahtet maksma panna.</p> <p>Põhifookus: osalemise tahte tekitamine. analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;</p> <p>toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p> <p>Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.</p>	<p>Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>kodanikuühiskond, vabakond, huvirühmad, erakond/partei, arengu-/humanitaarabi; rahvaalgatus, streik, boikott, märgukiri, miiting, ühiskonnakriitika, polariseerumine.</i></p>
<p>Turumajanduse olemus ja riigi roll selles</p> <p>Põhifookus: kuidas tekib ühiskonnas tulu ning mõistab, kuidas toimib heaoluriik. Teab, mille alusel riik tulu ümber jagab. kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;</p> <p>teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;</p> <p>teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;</p> <p>järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.</p>	<p>Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>ressurss, majandussüsteem, vabaturg, momopol, osaühing, äriplaan, kasum, kahjum, teaduspõhine majandus, heaoluriik, riigieelarve, otsesed maksud, kaudsed maksud, tuludeklaratsioon, sotsiaalne ettevõtlus, õiglane kaubandus, eksport, import.</i></p>
<p>Tööturg</p> <p>Põhifookus: noored ja täiskasvanud tööturul analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;</p> <p>analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.</p>	<p>Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>tööturg, tööandja, töövõtja, brutopalk, netopalk, tööleping, ümbrikupalk, CV</i></p>

<p>Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine Põhifookus: oma kulude ja tulude teadlik planeerimine analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist; selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;</p>	<p>Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>inflatsioon, intress, investering, krediidi kulukuse määr, eelarve, ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud</i></p>
<p>Eesti ja maailm: kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelistes suhtluses teostada. Põhifookus: kuidas Eesti oma huve rahvusvahelises suhtluses realiseerib. analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid; selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid; teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma; toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga; teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.</p>	<p>Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO, euro, diplomaatia, humanitaarabi organisatsioonid, hargmaised ettevõtted</i></p>